

در جست و جوی چگونگی تشکیل، گسترش و فروپاشی جوامع پیش از تاریخ جنوب شرق آسیا

پژوهشهای باستان شناسی یکصد سال اخیر در جنوب شرقی ایران (استانهای کرمان، سیستان بلوچستان، و هرمزگان) و کشف آثار چشمگیر از محوطه های باستانی نظیر تل ابلیس، تپه یحیی، بمپور، شهر سوخته و نیز جیرفت، تپه علی آباد بردسیر، گورستان خواجه عسگر بم، تپه دهنو و... همگی بر اهمیت این منطقه از حیث مطالعات باستان شناسی دلالت دارند. بامروزه فعالیت‌های باستان شناختی حوزه جنوب شرق ایران، هم اینک حجم گسترده ای از اطلاعات درباره جریان روند فرهنگی این حوزه در اختیار می باشد و این بدین معناست که بتوان درخصوص بعضی از مباحث بنیادین باستان شناسی منطقه اظهار نظر دقیقتر نمود.

تکمیل و بازنگری گاهنگاری جنوب شرق با نگاه به مطالعات آسیای مرکزی و کشورهای همسایه شرقی که بعضا واحدهای جغرافیای یکپارچه قلمداد گردیده اند، ضروری به نظر می رسد که در برخی از موارد بتوان با همپوشانی مطالعات، نسبت به درک تسلسل فرهنگی منطقه اقدام نمود. این درحالی است که در دوره های بویژه دوره نوسنگی این ارتباط با فلات مرکزی همچون کرمان و فارس قابل درک بوده و درخصوص دیگر مناطق از جمله جنوب خراسان نیز علیرغم کمبود فعالیت‌های باستان شناختی شاید بتوان شبکه ارتباطی جوامع پیش از تاریخ، فی مابین آسیای مرکزی و جنوب شرق را در این برهه زمانی ترسیم کرد.

بطور قطع این بدان معناست که در نشست‌های از این دست میتوان به یک اجماع نظر درخصوص گاهنگاری منطقه با مشارکت درست اندرکاران فعالیت‌های باستان شناسی منطقه مبادرت ورزید. بدیهی است استخراج و تدقیق جدول گاهنگاری به معنی استخراج زوایای ناشناخته و کمتر دانسته شده روند جریان فرهنگی جوامع در دوران مختلف بوده و هدایت مدیران و کارشناسان را در برنامه ریزی و سطح بندی فعالیت‌های باستان شناختی یاری خواهد نمود.

در زمینه تکمیل مطالعات می بایست مقوله مطالعات دیرین اقلیم شناسی از اهمیت ویژه ای برخوردار باشد. چراکه بطور مثال وقفه های در روند تاریخی منطقه بویژه در خلال اواخر هزاره سوم ق.م مشاهده گردیده و غالباً از آن دوران به عنوان تاثیر شرایط اقلیمی و اوضاع طبیعی ذکر شده است. معیناً هم اینک مدارک کافی قابل استناد و مشخصی در این باره در دسترس نیست. این ابهام در فهم اوضاع اقلیمی در محوطه های شناخته شده مناطق همجوار نیز کم و بیش وجوهی یکسان دارد. به عنوان مثال دریاچه هامون و جازموریان به عنوان اندوخته ای گرانقدر در افزایش اطلاعات دیرین اقلیم شناختی ما را یاری خواهند نمود. بی تردید با تعمیق و گسترش اطلاعات دیرین اقلیم شناسی بسیاری از سوالات بی پاسخ در چرایی تشکیل گسترش و فروپاشی جوامع پیش از تاریخ جنوب شرق ایران پاسخ داده شده و همپوشانی این مطالعات با دیگر مطالعات در مناطق فلات مرکزی ایران، افق روشنتری را پیش روی ایجاد خواهد نمود.

نیمه شرقی فلات ایران از حیث وجود منابع غنی معدنی در کانون توجه جوامع پیش از تاریخ بوده و این وجوه برجسته در نحوه شکل گیری مراکز زیستی کانونهای فرهنگی میان رودان تا دره سند نیز موثر افتاده و شالوده تشکیل الگوهای زیستی منطقه را باعث گردیده است. در هزاره پنجم ق.م (دوره مس و سنگ) عوامل محیطی، طبیعی نقش اصلی را در تعیین الگوهای استقراری در دشت لوت ایفا می نمود و به نظر می رسد همچنان این عوامل و ارتباطات گسترده فرهنگی، اقتصادی در شکل گیری و رشد مراکز استقراری و جمعیتی عصر مفرغ دشت لوت تاثیر گذار بوده است. و در پایان این دوره ما شاهد افول مراکز زیستی منطقه میباشیم.

نتایج بررسیهای باستان شناختی بلوچستان و مناطق همجوار در دوران اسلامی نیز حاکی از ارتباط مکران با خراسان بزرگ و سیستان از یک سو و با چین در شرق تا عراق از سوی دیگری باشد. به نظر می رسد که در قرون میانی اسلامی این منطقه یکی از محورهای اصلی بازرگانی دریایی بوده و وجود بندر تیس گواه این ادعا میباشد.

پژوهشکده باستان شناسی از برگزاری نشستهای منطقه ای با رویکرد تحلیلی و توجه به مبانی نظری باستان شناسی حمایت نموده و بازنگری، بازتعریف مطالعات یکصدسال گذشته را با رعایت قوانین ضروری می داند همچنین این پژوهشگاه اقدام به

انعقاد تفاهم نامه با مراکز دانشگاهی حوزه جنوب شرق در جهت توسعه و تدقیق مطالعات باستان شناسی در منطقه نموده، و انجام کاوشهای گسترده در زوایای پنهان و تاریک روند جریان فرهنگی منطقه، و تکمیل بررسیهای باستان شناسی و تهیه اطلس باستان شناسی را در کارنامه کاری خود دارد.

از دیگر اقدامات آن پژوهشکده باستان شناسی می توان به :

۱- مذاکره با طرفهای تفاهم نامه پژوهشگاه اعم از مراکز علمی و پژوهشی داخلی و خارجی جهت کاربرد علوم میان رشته ای در مطالعات،

۲- صدور مجوز ادامه کاوش در جیرفت، کاوش در تپه روباهک و بازنگری کاوش محوطه های شاخص منطقه،

۳- آغاز مطالعات باستان شناسی زیرآب با همکاری کشورهای چین و آلمان از دیگر اقدامات پژوهشکده باستان شناسی در سالهای آتی میباشد.

امید است با آغاز فعالیت اکیپهای تهیه اطلس باستان شناسی منطقه از سوی دانشگاه های منطقه بتوان از ظرفیتهای دانشجویی و پژوهشگران آزاد نیز بهره جست.

بهروز عمرانی